

LOOPGRAVENHEL(D)

Sandra J. Paul & Marc Geyens

Gratis eerste hoofdstuk

*Ook al spreken we dezelfde taal
toch blijft er vaak een immens verschil
in wetten, gewoontes en moraal
Iedere religie heeft het over een God
geboden en allerhande mooie zinnen
zoals goed doen en je naaste beminnen
Maar mijn verstand is wellicht te klein
want ik versta het namelijk niet
dat de één de ander in naam van God
zonder veel moeite aan flarden schiet!...*

Loopgravenheld is een fictief verhaal over fictieve mensen, maar maakte gebruik van verschillende bronnen van informatie over de Eerste en Tweede Wereldoorlog en waargebeurde feiten uit die donkere periodes in onze geschiedenis.

1

Brieven op zolder

TAAL

*Gedachten worden woorden
woorden vormen zinnen
zinnen vol betekenis*

*Zo wordt dan elke taal
gekneed tot menig verhaal
dat mensen van alle tijden verbindt
en de weg naar harten vindt*

Mijn oma en opa zijn online gegaan. Ze volgen sinds een drietal weken een cursus *‘Internet voor Senioren: Leer efficiënt een tablet gebruiken.’*

Aanvankelijk klaagde mijn grootvader steen en been. Hij noemde het weer een typische ingeving van oma om mee te zijn met de tijd. Hij vindt al haar ideeën om hippe grootouders te zijn maar niks, maar oma zette toch vastberaden door.

‘Kom op, August,’ reageerde zij. ‘Wij zijn toch geen zeurende gepensioneerden die de hele dag naar soapseries kijken? Je bent maar zo oud als je je voelt.’

‘Wij zijn beiden negenentachtig jaar, Julia,’ merkte opa fijntjes op. ‘Wat moet ik op mijn leeftijd in godsnaam nog met dat internet? Wipsites en al dat gedoe hebben wij toch niet nodig op onze leeftijd?’

‘Websites, opa,’ corrigeerde ik hem terwijl ik via WhatsApp chatte met mijn beste vriend. ‘*Wipsites* betekent iets helemaal anders.’

Mijn tweelingbroer Timon snoof luidruchtig terwijl hij zich haast verslikte in zijn cola. Onze oudere broer Warre vloekte intussen als een oude zeeman tegen zijn PlayStation.

‘Zeg jij nu eens iets, Lukas,’ drong oma bij mij aan. ‘Vind jij dit nu geen goed idee?’

‘Je bent maar zo oud als je je voelt, opa,’ zei ik. ‘Je zult zeker en vast de hipste leerling in de klas zijn. Bovendien kan je echt wel leuke dingen doen op het internet. Dingen opzoeken die je interessant vindt en zo.’

‘Zoals?’

‘Oude vrienden, mensen uit je verleden of interessante weetjes opsporen over spannende onderwerpen,’ somde ik op. ‘Plus, het belangrijkste van al: je kunt wereldwijd met mensen praten.’

‘Zo is het maar. Trouwens, in ons hart zijn we nog altijd zeventig, schat. Is dat niet wat jij altijd zegt?’ gaf oma als weerwoord op opa’s gebrom. ‘We gaan, dus zeur er nu niet meer over. Ik wil met Aaron kunnen *Skippen*.’

‘Skypen, oma,’ grinnikte Timon.

Aaron is onze oom die al jaren in Australië woont en werkt. Wij zien hem slechts om de twee jaar, wanneer hij naar België op vakantie komt.

‘Wat dan ook,’ bromde oma. ‘Wees blij dat het allemaal kan, August. Wees toch niet zo’n duffe oude man.’

Opa zuchtte, maar hij wist dat hij de strijd al lang verloren had. Hij keek me aan met een peinzende blik in zijn ogen.

‘Mensen opzoeken, zeg je?’ mompelde hij verslagen.

‘Iedereen die je maar wilt, opa,’ lachte ik.

‘Interessant.’

De volgende woensdag zaten ze al in de les. Opa’s tegenstribbelen sloeg al snel om in een groot enthousiasme, dankzij hun zeer geduldige leerkracht Cathy, die haar oudere leerlingen met hand en tand elk detail over het internet uitlegde.

Mijn negenentachtigjarige opa, die nog nooit in zijn leven een laptop of computer in de handen had gehad, bleek een meester te

zijn in het gebruik van een tablet. Hij ging er mee aan de slag alsof hij dit al zijn hele leven deed. Tot onze grote verbazing kregen mijn ouders, broers en ik enkele dagen later allemaal een vriendschapsverzoek op Facebook.

‘Wat is het volgende?’ kreunde Timon terwijl hij twijfelde om het verzoek te aanvaarden. ‘Gaan onze grootouders ons nu overal controleren en dan commentaar geven over selfies en zo?’

‘Laat hen toch begaan,’ lachte ik. ‘Ik vind het best leuk. Wij hebben hippe grootouders, dat beseft je toch wel?’

‘Yep. Alleen jammer dat ze al zo oud zijn,’ reageerde Warre bot.

Ik wierp mijn oudste broer een kwade blik toe. Het was tenslotte niet hun schuld dat zij pas op latere leeftijd kinderen kregen. Tegenwoordig is dat schering en inslag, maar in de jaren zestig en zeventig was dit vrij uitzonderlijk. Oma was al negenendertig jaar toen ze onverwacht zwanger geraakte van mama en haar tweelingbroer Aaron.

Mijn grootouders hadden hun kinderwens al lang opgeborgen, nadat artsen hen jaren geleden alle hoop hadden ontnomen op een natuurlijke zwangerschap. Ook verschillende ivf-pogingen liepen op niets uit.

Oma vertelde ons hoe zij aanvaard hadden dat het ouderschap niet voor hen bestemd was, waarna zij zich op haar hobby's wierp. Bovendien had opa een drukke job waardoor hij vaak voor langere periodes in ontwikkelingslanden woonde. Oma ging geregeld met

hem mee, maar niet altijd. Soms was het gewoonweg te gevaarlijk. Dan bleef zij gewoon thuis en leidde haar eigen leven.

Toen oma dan toch zwanger geraakte, besloot opa zich definitief bij haar in Sint-Amands te vestigen. Hij ruilde zijn internationale baan in voor een functie bij de Europese Commissie in Brussel, zodat hij oma niet alleen hoefde te laten met de kinderen. Volgens mama werden zij rotverwend. Toen wij geboren werden, was opa al een aantal jaren met pensioen.

Ondanks hun hoge leeftijd vangen mijn grootouders ons nog steeds elke woensdagnamiddag op, zelfs nu we tieners zijn en gerust alleen thuis kunnen blijven. Oma staat erop om minstens een keer per week een uitgebreide maaltijd klaar te maken, waar we natuurlijk geen nee tegen kunnen zeggen. Ze is een geweldige kok.

Mijn grootouders leiden een druk leven met allerlei hobby's. Het internet verkennen is hun nieuwste. Na de les van deze ochtend zullen mijn broers en ik ongetwijfeld weer een pak nieuwe verhalen te horen krijgen.

Terwijl oma de laatste hand legt aan de maaltijd, vertelt opa vol trots hoe hij met zijn negenentachtig lentes de oudste is die ooit deze lessen heeft gevolgd, wat hem niet verhindert om nog steeds iedereen de loef af te steken. Tijdens het middageten vertelt hij vol trots over het *'Goggelen'*.

'Gorgelen?' vraag ik bezorgd terwijl ik worst met rode kool in mijn mond prop. 'Ben je ziek, opa? Heb je keelpijn? Heb je een pijnstillertje nodig?'

‘Nee jongen, GOGGELEN,’ roept hij, alsof ik doof ben.

Timon en ik kijken elkaar grijnzend aan, terwijl Warre stiekem aan tafel WhatsApp berichtjes stuurt naar zijn vriendinnetje, iets wat mijn grootouders niet graag hebben. Ik geef hem een stomp onder tafel. Hij trekt een gezicht.

‘Opa, je bedoelt Googelen,’ corrigeert Timon hem.

‘Ja, dat zeg ik toch? *Goggelem!*’

Oma knipoogt.

‘Ja, opa kan al heel goed gorgelen, maar dat wisten we al. Je zou hem eens bezig moeten zien wanneer hij woordjes opzoekt, Lukas. Hij doet dat supergoed. Hij steekt dan ook iedereen de loef af, weet je nog wel?’

‘Lach maar,’ bromt opa, maar hij geniet duidelijk van zijn nieuwe talenten.

Na het middagmaal gaat oma een dutje doen op bed, terwijl opa zijn tablet bij de hand neemt en bij ons komt zitten. Zoals altijd doen Timon en ik intussen de vaat in hun gezellige keuken, die tot onze grote frustratie niet over een vaatwasser beschikt. Warre heeft zich teruggetrokken in de logeerkamer om te studeren voor zijn examens.

‘Wat zoek je op, opa?’ vraag ik nieuwsgierig.

‘Informatie over beide wereldoorlogen,’ zegt hij. ‘Wereldoorlogen, vooral. Je weet dat ik daar veel boeken over verzamel, vooral over deze regio. Wisten jullie dat je allerlei filmpjes van vroeger kunt terugvinden via *JoeTuub?*’

‘YouTube, opa,’ corrigeert Timon geduldig, met zijn handen in het warme sop.

‘Ja ja,’ mompelt opa. ‘In elk geval, die filmpjes zijn wel zeer interessant. Er staat veel beeldmateriaal op die site over de Tweede Wereldoorlog. Vooral de oorlogsmuziek uit die tijd spreekt me nog steeds aan. Daar groeide ik mee op, weet je wel? Wist je dat de troepen vaak verrast werden door zangeressen die op het front kwamen optreden? Zo hielden de soldaten de moed erin.’

‘Was dat in de Eerste Wereldoorlog ook zo?’ vraag ik nieuwsgierig.

‘Helaas niet, wegens gebrek aan middelen, geld en uiteraard vervoersmiddelen,’ zegt opa. ‘Het leven verliep een pak moeizamer tijdens De Grote Oorlog, zoals men die toen noemde. Ook in deze regio was het trouwens niet eenvoudig om te overleven. De gewone burger werd zwaar onderdrukt nadat de Duitsers grote delen van België vrij snel veroverden en vervolgens vele steden en dorpen plunderden. Veel mensen vluchtten aan het begin van de oorlog naar neutrale gebieden, zoals Nederland. Zij bleven van de ellende gespaard.’

‘En hier?’ vraag ik.

‘Wel, heel Klein-Brabant kwam al in 1914 al onder het bewind van de Centralen terecht en dat is tot aan het einde van de oorlog zo gebleven.’

‘De Centralen?’ vraagt Timon verbaasd. ‘Wie zijn dat?’

‘De Centrale mogendheden: een pact tussen Duitsland,

Oostenrijk, Hongarije, Bulgarije en het Ottomaanse Rijk,' legt opa geduldig uit. 'Zij vochten tegen de geallieerden, een verbond tussen een aantal Europese landen. België besloot neutraal te blijven toen de Duitsers de oorlog verklaarden aan Frankrijk, waardoor wij als eerste binnengevallen en bezet werden. De Britten en de Fransen schoten ons toen meteen te hulp, samen met een vijftigtal andere landen. Soldaten van verschillende nationaliteiten trokken allemaal naar ons klein België om ons zo te helpen om het land en Frankrijk te bevrijden. Zo verhinderden zij uiteindelijk ook de Duitse opmars tegen Frankrijk. Pas toen de Amerikanen zich massaal achter ons schaarden, kwam er een einde aan De Grote Oorlog.'

'We leren nieuwe dingen bij, opa,' zegt Timon. 'Dat wist ik allemaal niet. Wij dachten dat het enkel de Duitsers waren die ons aanvielen.'

'Wat jullie op school leren, is een samenvatting van een van de gruwelijkste oorlogen ooit,' zegt opa. 'De waarheid is natuurlijk een stuk complexer dan dat. Wist je dat dit ook wel eens de Loopgravenoorlog werd genoemd door de manier waarop de troepen tegen elkaar vochten? Pas toen Hitler de Tweede Wereldoorlog aankondigde, werd de naam van De Grote Oorlog officieel gewijzigd in de Eerste Wereldoorlog. Helaas heeft klaarblijkelijk niemand echt bijgeleerd uit die ellendige jaren, gezien de Tweede Wereldoorlog amper twintig jaar later na het einde van de Eerste begon.'

'Wat deden die Centralen dan precies in onze streek?' vraag ik

nieuwsgierig. ‘België werd toch vier jaar lang bezet? Dat hebben we geleerd in de les.’

‘Dat klopt. De soldaten hielden de lokale bevolking in toom, maar ze vochten ook tegen de Belgen en de Fransen, al waren die meestal ruim in de minderheid. De Centralen staken verschillende gebouwen in brand en plunderden vele huizen helemaal leeg. Veel rijkdom en erfgoed is toen uit de streek verdwenen. Er werd hier trouwens ook in de buurt fel gevochten, zoals bij de Forten van Breendonk en Liezele. Voor de oorlog begon, was men al bezig met het bouwen van deze constructies. Toen de hel uitbrak, werden zij haastig ingericht als belangrijke strategische locaties die de Duitsers moesten tegenhouden. Verschillende gemeenten leden daardoor zwaar onder vijandelijk en vriendschappelijk vuur.’

‘Hoe erg was het hier, opa?’ vraagt Timon bezorgd.

‘We werden vier jaar lang onderdrukt, jongen,’ zegt opa. ‘De mensen leerden daarmee leven. Hier was het vechten gelukkig wel niet zo erg als in Ieper en omstreken, waar alleen al bij de Slag om Passendale meer dan een half miljoen doden vielen. Er waren verschillende grote veldslagen die plaatsvonden in de grensstreek en rond de stad Ieper, maar ook in Noord-Frankrijk tijdens de vier jaar dat de oorlog uiteindelijk aansleepte. Het ging vooral om het winnen van terrein. De Duitsers wilden absoluut Frankrijk binnendringen, maar daarvoor moesten ze langs onze grenzen passeren en ook hier terrein veroveren van de Fransen en de Belgen. Toen dat niet zo eenvoudig bleek te zijn en er vele manschappen op de open velden

stierven, zochten ze andere middelen. Beide legers groeven diepe, kilometerslange gangen die men loopgraven noemden. Je kon er volledig in rechtstaan en zo ongezien van het ene punt naar het andere geraken. De oorlog werd vooral vanuit die gangen gevoerd en resulteerde in verschillende offensieven om wat terrein van elkaar te winnen. Het waren in werkelijkheid slachtpartijen waarbij soldaten streden om te overleven.’

‘Al die tijd verdedigden de geallieerden het terrein, waardoor de Centralen niet tot diep in Frankrijk geraakten,’ merk ik op. ‘We waren te sterk, hé? Daarom noemen de Amerikanen ons toch *Brave Little Belgium?*’

‘Dat klopt,’ zegt opa. ‘De oorlog was pure ellende en leek een hopeloze, ellenlange strijd te worden, tot de Amerikanen zich massaal bij de geallieerden voegden en de Centralen opeens ruim in de minderheid kwamen. Dat heeft uiteindelijk het einde van de oorlog ingeleid. Op 11 november 1918 werd de wapenstilstand om elf uur ’s ochtends aangekondigd, maar het verdrag zelf werd al om vijf uur die ochtend getekend. Wist je dat er zelfs op die dag nog verschillende soldaten werden gedood, zelfs tot net voor de officiële start van het vredesakkoord?’

‘Dat weet ik,’ zeg ik. ‘We zijn in 2014 met onze school naar Ieper getrokken om de soldatenkerkhoven en oorlogsmusea te gaan bezoeken.’

‘Dat is fantastisch,’ zegt opa. ‘Jongeren en kinderen moeten weten hoe gruwelijk die oorlog was. Zulke dingen mogen nooit

vergeten worden.’

Timon wast de laatste borden af, veegt zijn handen af en verdwijnt snel naar de woonkamer. Hij is niet echt geïnteresseerd in oorlogen, waardoor ik alleen in de keuken achterblijf met opa. Dit is een van de weinige keren dat hij spontaan over de oorlog vertelt, waar ik dan ook ten volle van wil profiteren om mijn kennis bij te schaven.

‘Jullie overgrootvader Victor was een oorlogsheld, heb ik je dat al eens verteld?’ gaat opa verder. ‘Het had trouwens maar een haar gescheeld of jullie en ik hadden nooit bestaan. Mijn vader overleefde de oorlog ternauwernood. Hij vocht tot de allerlaatste minuut mee rond Ieper en was erbij toen de Wapenstilstand werd afgekondigd. Na zijn thuiskomst kreeg hij drie medailles voor moed en heldhaftigheid. Hij heeft het leven van zijn beste vrienden meermaals gered. Eén keer is hij daardoor zelfs zwaargewond geraakt, door zich voor een van zijn beste vrienden te werpen en een kogel op te vangen.’

Ik reageer verrast. Victor Vermeersch was een held? Nee, dat wist ik niet. Wat ik wel weet over hem, is dat hij als zeventienjarige in het jaar 1916 opgeroepen werd voor de gevechten aan het front rond Ieper in de Eerste Wereldoorlog.

Wat het nog interessanter maakt, is dat mijn overgrootmoeder Anna daar indertijd als verpleegster werkte. Hoe ze elkaar precies leerden kennen, weet ik niet. Zoals wel meer gebeurde in die tijd werden ze halsoverkop verliefd op elkaar en trouwden ze in

oorlogstijd. Beiden waren toen net achttien jaar oud.

Niet lang daarna geraakte Anna zwanger van hun eerste kind. Zij vertrok naar Aalter, waar haar moeder woonde, om zo de baby ver weg van het front in veiligheid te brengen. Victor bleef zelf wel in de frontlinie achter. Hij zag zijn zoontje pas veel later. Daarna kregen ze nog drie kinderen, waarvan onze opa, August, de jongste is.

Omdat Victor slechte longen had overgehouden aan zijn tijd aan het front, werd hij gelukkig tijdens de Tweede Wereldoorlog niet opgeroepen om mee te gaan vechten tegen Hitlers troepen. Dat maakte het leven er echter niet eenvoudiger op. Ze zagen zwarte sneeuw in de oorlogsjaren. Er was niets meer om te eten en de Duitsers plunderden meedogenloos alles wat ze tegenkwamen. Er heerste opnieuw enkel armoede in de regio, waardoor het dagelijkse leven erg hard was voor iedereen.

Opa was ongeveer even oud als wij nu, toen de Tweede Wereldoorlog aan zijn einde liep, waardoor hij die intensief beleefd moet hebben. Niet dat hij ooit veel over die periode van zijn leven vertelt, omdat het zo erg was. Net daarom moet ik nu zeker van dit moment profiteren. Ik weet dat mensen toen anders waren. Iedereen vocht om te overleven, waardoor duistere kantjes naar boven kwamen bij velen. Duitsgezinde collaborateurs verraadden de doorsnee burger aan de Duitsers in ruil voor veiligheid en geld. Het waren zwarte dagen in de Belgische geschiedenis.

‘Hoe was jouw vader eigenlijk, opa?’ vraag ik. ‘Was Victor een

aangename man?’

‘Hij was een geweldige man, maar de loopgraven hebben hem veranderd,’ zegt opa. ‘Net als alle andere soldaten die deze hel overleefden trouwens. Iedereen kwam getekend terug van het front. Mijn vader was een erg jonge soldaat die ernstige trauma’s overhield aan zijn tijd in Ieper. Het enige wat hem echt kon opbeuren, was muziek. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was hij gek op een oude grammofoon die in onze woonkamer stond. Wanneer de Duitsers aanklopten, verborg hij dat ding angstvallig, uit schrik dat ze dat ook nog zouden afpakken. Het was immers het enige dat wij nog hadden aan vertier. Het was een hard bestaan, maar we waren wel gelukkig. Victor hield er echt wel de moed in. Hij was altijd een positief ingestelde man.’

‘Daarom wil je graag muziek van toen opzoeken, nietwaar?’ glimlach ik. ‘Het doet je denken aan je ouders.’ Opa knikt.

‘Lukas, je zei me eerder dat ik ook mensen kon opzoeken op internet. Kan je toevallig ook websites met archiefbeelden van oude dorpen zoals het onze terugvinden?’

‘Ja hoor,’ zeg ik. ‘Daar bestaan echt tientallen websites van. Wie of wat zoek je precies, opa?’

‘Iemand die ik vroeger kende,’ zegt opa. ‘Ik heb sinds de Tweede Wereldoorlog geen contact meer met hem.’

‘Heb je een naam die ik kan opzoeken?’ vraag ik.

‘Ja hoor. Denk je dat je hem kan *Goggelen*?’

‘Googelen. Ja hoor. Als je de naam van die vroegere vriend

voor me opschrijft, dan wil ik het wel proberen, opa. Het zal wel even duren en ik kan echt niets beloven,' voeg ik eraan toe. 'Hoe oud is hij ongeveer?'

'Hij was een klasgenoot van me, dus ook negenentachtig nu,' zegt opa. 'Ik weet dat de man wellicht al lang dood is, maar het zou me goed doen te weten te komen wat er met hem na de oorlog is gebeurd.'

Opa grijpt pen en papier en kribbelt een naam neer, waarna hij het blad naar me toeschuift. Ik bekijk het blad aandachtig. De spelling van die naam kan letterlijk alle richting uit. Opa's handschrift is haast onleesbaar.

'Petrus Van Der Vliet. Is Van Der Vliet aan of van elkaar geschreven?' vraag ik. 'En was Petrus zijn officiële naam of had hij nog een roepnaam? Heb je nog meer details die kunnen helpen, zoals een adres of een vroegere straatnaam of iets in die richting?'

'Meer heb ik niet,' zucht opa. 'Mijn geheugen is een zeef, vrees ik. Hij woonde hier in Sint-Amands, net als ik. We zaten samen in Puurs op het College. Meer zinnigs kan ik je er niet over vertellen. Je zou me er een groot plezier mee doen die man te vinden.'

'Ik zal mijn best doen, opa.'

Opa staat op en laat me alleen achter in de keuken met zijn tablet. Er zijn uiteraard verschillende opties om hiermee aan de slag te gaan, maar het zal niet eenvoudig zijn. Ik ben vastbesloten om mijn grootvader te helpen. Deze zoektocht is duidelijk erg belangrijk voor hem en ik heb de neiging me echt vast te bijten in dergelijke

dingen.

Mijn broer Timon komt de keuken binnen en gluurt over mijn schouder mee. Ik leg hem kort uit wat opa me gevraagd heeft.

‘Als die man nog leeft, dan vind ik hem wel,’ zeg ik vastbesloten. ‘Dit is echt mijn ding, weet je wel? Ik ben een meester-researcher. Trouwens, Google weet alles.’

‘Dat zal ook nodig zijn,’ glimlacht mijn broer.

Een paar minuten later komt opa opnieuw de keuken binnen met een kistje in zijn handen, ongeveer twintig op dertig centimeter groot. Het is een oud, houten ding dat duidelijk zijn beste tijd heeft gehad. Een uitgeruste oma volgt hem en maakt een pot koffie. We weten dat we vervolgens een stukje taart voorgeschoteld zullen krijgen.

‘Nu we het toch over de oorlogen hebben, is het misschien wel hoog tijd om dit nog eens boven te halen,’ zegt opa met een trillende stem. Hij zet het kistje voor ons op tafel.

‘Hierin zitten de enige echte herinneringen die mijn ouders nog aan de Eerste Wereldoorlog overhielden en die ik heb kunnen redden van de Duitsers. Mijn vader zei altijd dat de bezetters alles mochten meenemen, behalve dit. Dat deden ze trouwens ook, maar dit vonden ze gelukkig niet.’

Opa’s vingers wrijven teder over het hout, alsof het kistje op zich goud waard is.

‘De Duitsers hebben tijdens de Tweede Wereldoorlog mijn

ouderlijk huis geplunderd,' legt opa uit. 'Dit kistje zat verborgen in een gat in de muur, verstopt achter een oude foto in de slaapkamer van mijn ouders. Na De Grote Oorlog pende mijn vader verhalen in dit boek over zijn leven voor en tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het werkte therapeutisch voor hem. Daarnaast schreef hij ook brieven naar het thuisfront terwijl hij in de oorlogszone rond Ieper verbleef, maar hij wist niet of ze ooit zouden aankomen. Een aantal van hen zijn verloren, maar enkele brieven bereikten hun eindbestemming. Dit kistje bevat waardevolle herinneringen aan sombere oorlogstijden.'

Opa opent het kistje en toont ons een dagboek, gebonden in leder. Het is nog in vrije goeie staat. Op de eerste pagina staat de naam van opa's vader: Victor Vermeersch. In het kistje ligt verder nog een opgerold stapeltje vergeeld papier, vastgeknoopt met een lintje. Voorzichtig haalt mijn grootvader een aantal brieven tevoorschijn die er oud en gekreukt uitzien. Sommige zijn gescheurd en werden terug aan elkaar gekleefd. Andere hebben vuile vlekken erop, alsof iemand erop gemorst heeft. Dat kan ook bloed zijn, bedenk ik. De inkt is echter nog klaar en duidelijk aanwezig, ook al is het papier vergeeld en de inkt wat lichter van kleur geworden in de loop der jaren. De woorden werden geschreven in een goed leesbaar handschrift. Ik kan me voorstellen hoe onze overgrootvader deze brieven schreef aan het front, omringd door dood en ellende.

'Mag ik Victors dagboek lezen, opa?' vraag ik.

‘Daarom heb ik het tevoorschijn gehaald,’ zegt hij. ‘Het is belangrijk dat je beseft hoe het leven toen was, ook al staan er erg harde stukken in over het leven aan het front. De brieven mag je niet lezen: die waren enkel voor de ogen van Anna en Victors ouders bestemd en dat wil ik ook zo houden. Wees voorzichtig met dit boek, Lukas. Dit is een stuk geschiedenis dat je nu in je handen hebt.’

‘Beloofd, opa.’

Ik trek naar de woonkamer, leg de brieven zorgvuldig opzij en begin in het dagboek te lezen.